

"UNA VILA QUE INCHA ES APEYLADA" (MALLORCA, 1232-1325)

Guillem A. Reus i Planells,¹ Margalida Bernat i Roca²

1. Doctor en Història de l'Art
guillemreusplanells@gmail.com

2. Doctora en Història
mbir.57@gmail.com

Paraules clau: Inca, vila, raval, Ordinacions, segle XIII, segle XIV.

Resum. *Si en el Llibre dels Feyts el rei Jaume I es referix a Inca com l'aqueria major que és en Mallorca, en una donació de diverses possessions, amb data del 21 de març de 1230, de Jaume I al paborde de Tarragona Ferrer de Pallarès, Inca ja apareix denominada "vila".*

Tant la denominació "alqueria major" com la de "vila" en una data tan primerenca, ens donen a entendre que en aquella època, Inca, després de Ciutat de Mallorca, era una població ben destacada de la Part Forana.

Per altra banda, la toponímia urbana inquera, així com les quatre esglésies ja edificades a partir de 1242 i també les diverses institucions vilatanes en actiu ja al segle XIII, fan pensar que aquell nucli fou directament hereu de la primitiva "l'al-qa'ria al-sūq" de l'època andalusina.

Ja en el segle XIV, per pròpia evolució i arran del procés de les Ordinacions iniciat per Jaume II a l'any 1300, així com per l'augment demogràfic, es formà el primer raval inquer, situat a l'est del primitiu nucli d'Inca generat a partir de la zona de gerrerries d'època islàmica. Amb el temps, es va convertir en el barri de Sant Francesc, amb la fundació l'any 1325 del convent de framenors, i posteriorment, amb la definitiva creació del call el 1372.

Key words: Inca, village, neighborhood, Ordinacions, 13th century, 14th century.

Abstract. *If in the Llibre dels Feyts king Jaume I refers to Inca as l'alqueria major que és en Mallorca, in a donation of various possessions, dated on the 21st of March of 1230, by Jaume I to Ferrer de Pallarès, Inca already appears called "town". Both the denominations alqueria major and that of villa at such an early*

date, give us to understand that at that time, Inca, after Palma, was a very prominent town in the part forana.

On the other hand, the urban toponymy of Inca as well as the four churches already built from 1242 and also the different village's institutions already active in the 13th century suggest that that village was directly inherited from the primitive "l'al-qa'ria al-sūq" of the Andalusian period.

Already in the 14th century, due to its own evolution and the roots of the Ordination process initiated by Jaume II in 1300, as well as due to the demographic increase, the first neighborhood of Inca was formed, located to the east of the primitive nucleus of Inca generated from the area of pottery factories of the Islamic era. Over time, it became the neighborhood of Sant Francesc, with the foundation in 1325 of Saint Francis convent, and later, with the definitive creation of the Jewish quarter in 1372.

1. INTRODUCCIÓ

La conquesta catalana de Mallorca perpetrada per Jaume I d'Aragó entre 1229 i 1232 va comportar importants canvis a nivell polític, religiós, social i cultural. Així, l'antic sistema musulmà de tipus clànic fou substituït pel sistema feudal; la religió cristiana suplantà la islàmica i la llengua catalana fou implantada tot fent desaparèixer l'àrab que es parlava a Mallorca des de l'any 902.

Pel que fa al sistema de poblament propi dels andalusins, en certa manera, en aquella època ja es feia una clara distinció entre la ciutat principal (Madīna Mayūrqa) i la Part Forana o ruralia, la qual es configurava mitjançant alqueries i rafals. Si bé és cert que l'únic nucli urbà de gran entitat era Madīna Mayūrqa, alguns estudis apunten la possibilitat que algun nucli ja presentava un entramat, si no urbà, sí preurbà. Alguns d'aquests possibles nuclis serien: Sineu (Llabrés, 1998, 33), on diversos autors contempen que el palau reial fos edificat damunt un alcàsser musulmà anterior (Durliat, 1962, 189; Sastre, 2004, 66; Reus, 2017, 223-224), Sóller (Pérez, 1991, 32); Manacor (Fuster, 2006, 41; Reus, 2017, 244-245), Felanitx¹ o Inca mateix ("E és l'alqueria major que és en Mallorques" AL-QA'RIA AL-SŪQ [YŪZ INKĀN, MAYŪRQA, 1229-1232]; Bernat, Reus, en aquestes mateixes Jornades).

Així doncs, entre 1229 i 1300, el nucli urbà existent en època islàmica es va anar transformant en un petit burg de tipus feudal. Amb aquesta transformació s'anaren consolidant diverses institucions, tant religioses com civils, les quals eren pròpies de les viles i ciutats cristianes. L'establiment de tots aquests organismes ens confirma indiscutiblement l'estabilització d'aquesta nova vila anomenada Inca i la formació d'un nou paisatge urbà.

¹ L'actual nucli urbà felanitxer hauria nascut arran de l'alqueria Mancorme Abiniara, la qual estaria formada per diverses cases que es podrien situar devers el sitjar o la plaça, és a dir, al centre històric de l'actual ciutat (Reus, 2019, 194).

Per altra banda, a partir de l'any 1300, i urbanísticament parlant, és d'una importància cabdal tenir en compte el procés de les Ordinacions propiciat per Jaume II de Mallorca. L'historiador Gabriel Ensenyat afirma que "les Ordinacions mostren la voluntat de la monarquia mallorquina de regular el creixement urbà de la Part Forana i que el seu objectiu principal no era crear noves pobles, sinó consolidar, engrandir i regular el creixement dels nuclis urbans ja existents a l'illa" (Ensenyat, 2000, 13). Cal tenir en compte, emperò, que les Ordinacions afectaren a dos tipus de nuclis urbans diferents (Cateura, 2002); per una banda, aquells nuclis que ja existien el 1300 i que s'havien anat consolidant durant el segle XIII, a partir de la conquesta catalana. En aquest cas, les *Ordinacions* tengueren influència a Inca i hi comportaren una promoció econòmica i una ordenació urbanística, de les quals la vila es va beneficiar (Ferretjans, 1990, 56). L'altre tipus de nucli foren els pobles de nova creació, que segons els cronistes serien tretze: Algaida, Lluçmajor, Porreres, Felanitx, Campos, Santanyí, Sant Joan, sa Pobla, Manacor, Binissalem, Selva, Sineu i Petra (Galmés, 2000, 20; Mas, 2018).

Inca es trobava entre les del primer grup. A partir de 1300 sofrí un important augment demogràfic degut a la continuació del procés colonitzador de Mallorca amb nous pobladors arribats en la seva major part des de Catalunya (Mas, 1994), però també amb el creixement d'aquelles primeres famílies novvingudes que ja s'havien establert a la vila durant el segle anterior. Aquest increment es veurà reflectit amb la urbanització d'una "vilella" o "vila nova" en el sentit de raval o de nou barri que confronta amb el nucli urbà (Font, 1999, 65-84) i situada a l'est del nucli primitiu de la vila primitiva, i que amb el temps es convertí en el barri de Sant Francesc.

2. INCA, VILA CRISTIANA (1232-1325)

Resulta bastant evident que la vila cristiana adoptà com a nom propi el del *yūz*, que desplaçà qualsevol altre topònim menor del qual no restà cap testimoni fòssil ni memòria alguna. El mateix és el que succeí amb els casos de *Manaḡūr*, que era el nom que designava tot el *yūz*, i on la ciutat actual és el resultat de l'evolució urbana a partir d'una *qa'riāt al çoçh*. En el cas de Sineu, l'actual vila agafà també el nom del districte musulmà *ÿiynāw* (Sastre Moll, 2004, 66; Durliat, 1989, 160, notes: 80-84).

2.1. En el segle XIII

En el *Llibre dels Feyts*, el rei es refereix a Inca com "l'alqueria major que és en Mallorques". Aquesta denominació, juntament amb el fet que al *Llibre del Repartiment* Inca surt designada com a "vila" en dues ocasions, fa pensar que quan Jaume I arribà a Inca per primera vegada ja es trobà amb un petit nucli urbà més o manco consolidat. Això explicaria que entre l'any 1242 i

el 1299 es vagin establint a la vila diverses institucions tant religioses com civils, la qual cosa permet entreveure que al 1300 ja es pot parlar d'Inca com una vila plenament consolidada i amb un primitiu nucli urbà ben fixat. Així doncs, les institucions que s'establiren durant el segle XIII foren: l'església parroquial de Santa Maria (1242), a la mateixa ubicació que en l'actualitat; el cementeri parroquial (1245), al carrer de la Sirena; l'església de Sant Bartomeu (1250), dalt el puig d'Almadrava; l'Hospital (1271), al carrer de la Sirena; la Cúria o Cort Reial (1256), en el mateix lloc on avui dia s'aixeca l'Ajuntament; el mercat (1258), al carrer de Jaume Armengol, entre el carrer de ses Garroves i el carrer de la Pau; el celler del Bisbe (1263), al Born; el celler Reial (1280), a l'illa formada pels carrers de la Pau, Sant Francesc, la Murta i Jaume Armengol; l'església de Santa Magdalena del Puig (1280) i la Quartera d'Inca, al carrer del Músic Bernat Salas (1291) (Reus Planells, 2023, 248-251).

Pel que fa al nucli urbà originari, segons Anselm Ferretjans (1990, 86), estaria format pels següents carrers: carrer dels Hostals, plaça d'Espanya, carrers de l'Estrella, la Pau, Sant Francesc, el Call, el Pare Cerdà, la Salut, el Roser, la Mostra, el Nord, amb l'església parroquial de Santa Maria com a límit al nord-est de la vila, i la Sirena. A més, cal esmentar l'existència de l'església de Sant Bartomeu dalt el puig d'Almadrava.

Havent tengut en compte aquestes consideracions d'A. Ferretjans, sembla que l'extensió del nucli que proposa per al segle XIII no seria del tot correcte, ja que l'actual barri de Sant Francesc encara no s'hauria urbanitzat, sobretot si tenim en compte que no és fins a l'any 1300 quan Inca experimenta el primer creixement demogràfic i urbà, en bona part gràcies a l'aplicació de les *Ordinacions* de Jaume II. Per això, la proposta viària d'Inca per al segle XIII seria la següent: carrer dels Hostals, plaça d'Espanya, carrers de l'Estrella, la Pau, Sant Francesc, el Born, plaça de la Mare de Déu de Lluc, la Campana, plaça de l'Orgue, carrers de la Mostra, el Nord, l'església de Santa Maria com a límit al nord-est, i carrer de la Sirena. L'església de Sant Bartomeu se situaria dalt del puig d'Almadrava, almanco des de 1250 i apartada del nucli urbà.

Per altra banda, diversa documentació de l'època esmenta també algunes illes, camins, places, ponts, pous, torrents i topònims, alguns d'ells identificables amb algunes de les vies actuals:

- **Illa de la Cort del Senyor Rei – 1256:** formada per l'antic carrer de la Sala, carrer dels Hostals, carrer de Rubí i carrer Major.
- **Plaça del Mercat – 1258:** a l'actual carrer de Jaume Armengol, des del carrer de ses Garroves fins al carrer de la Pau [?].

El plànol de Josep Barberí de 1807 que figura a l'Apèndix històric d'Inca i unes referències que figuren al diccionari de Madoz ens informen que: "componen el casco de Inca 780 casas, formando una larga calle, casi recta que la atraviesa en su mayor extensión; muchas transversales, un plaza de abastos con soportales ruinosos [...]" (Barberí Santceloni, 1807). Aquesta *plaza de abastos* que J. Barberí anomena al segle XIX i els seus suportals ruïnosos podrien ser les restes medievals d'aquella plaça del Mercat?

- **Camí que va d'Alcúdia a Ciutat passant per Inca – 1242:** hi confrontava una alqueria situada prop del puig de Santa Magdalena.
- **Camí d'Inca – 1242:** devia menar a Ciutat.
- **Camí cap a Ciutat – 1242:** possiblement el mateix que l'anterior.
- **puig de Sant Bartomeu d'Almadrava – 1250:** s'hi situa un *Honor*.²
- **Camí públic que pujava a Sant Bartomeu – 1250:** per on corrien les aigües.
- **Camí que va a Selva – 1245.**
- **Camí que va a la Font – 1258.**
- **La Quartera – 1242/1243.**³
- **Pont d'Inca – 1242 i 1263:** construït sobre un torrent que era a l'entrada d'Inca, l'actual creuer de l'avinguda del General Luque, la Gran Via de Colom i la plaça de la Llibertat.
- **Camí que va a Pollença – 1244.**
- **Camí que va a la Font – 1258.**
- **Camí que va a Almadrava – 1262:** els documents deixen clar que el camí que puja a Sant Bartomeu i el camí que va a Almadrava no són el mateix, al precisar "camí que va a l'església de Sant Bartomeu prop del camí que va a Almadrava".
- **Pou d'en Pellicer – 1262:** situat pels voltants d'Almadrava.
- **Rafal d'Arnau Togores** que era devora la **Riera entre Inca i Selva – 1268:** torrent de Massanella [?].
- **Pati de terra a les eres del Rei – 1283:** pati que confrontava amb carrer públic que anava al mercat, amb el que anava cap a l'església i amb uns altres dos carrers. Potser les eres del rei estaven situades al barri de Sant Domingo on encara avui dia hi ha el carrer del Rei.
- **Camí de Mancor – 1287:** a prop d'ell hi havia una vinya i arbres.
- **Mandrava – 1288:** un tros de terra i vinya.
- **Font de la Vila – 1289:** un tros de terra amb vinya, arbres i plantes en les possessions del rei a Inca, devora aquesta font.

---

2 Propietat territorial d'una persona de condició civil o eclesiàstica, lliure de càrregues senyorials, però obligada a pagar els impostos municipals, també conegut com a propietat alodial.

3 Vegeu: Llompart Moragues, 2005.

- **La Quartera – 1291:** venda d'unes cases devora la Quartera.
- **El camí de Selva i el de la teulera – 1291:** la teulera és la de Mandrava. Entre els dos camins hi havia una vinya.
- **Plaça d'Inca – 1290:** hi havia un obrador. Aquesta plaça era l'actual plaça d'Espanya, que era molt més petita, ja que davant l'Ajuntament s'hi aixecava una illa de cases situada entre el carrer de la Sala i el de Sant Bartomeu.
- **Rafal del Rei – 1280:** (Llabrés; Rosselló, 1998, 107-113).

Per descomptat, aquesta informació suara exposada, juntament amb la co-neixença d'edificis tant religiosos com civils, poden ajudar a configurar una aproximada trama viària ja existent en durant el dos-cents.

2.2. En el segle XIV

La concentració de la població dispersa pel camp en viles que assegurassin un creixement econòmic de la Part Forana va ser l'objectiu prioritari de les Ordinacions de Jaume II l'any 1300.

Pel que fa a Inca, a principis del segle XIV ja era considerada una vila, tot i que algunes més de la Part Forana a les *Ordinacions* de Jaume II foren reconegudes com a tal. La vila només va experimentar una remodelació, un nou impuls, i va veure millorats els seus serveis comunals com també passà en altres viles ben consolidades: Sineu, Artà, Pollença i Sóller. Per això mateix, Inca no reflecteix el traçat quadricular, tal com encara es veu a Lluçmajor, Petra i a sa Pobla d'Uialfàs, perquè el disseny bàsic ja existia.

Felanitx i Manacor, que no havien passat d'un estadi embrionari, també s'afirmaren com a viles. Per altra banda, Petra (actual barri des Barracar), Alcúdia (Guinyent), Binissalem (Robines) i Algaida (Castellitx) foren desplaçades de la seva ubicació originària. Les noves poblacions fundades foren Sant Joan, sa Pobla d'Uialfàs, Porreres i Santanyí, encara que aquesta darrera no té un traçat reticular, ja que la vila medieval degué prosperar aprofitant el primigeni urbanisme islàmic de l'alqueria (ARM ECR 341 f. 57, a: Rosselló Vaquer, 2000, 19).

Pel que fa a Selva, la vila es fundà arran de les *Ordinacions* del 1300, és hereva de l'alqueria Xilvar i de la primera reorganització urbana que es dugué a terme durant la segona meitat del segle XIII (Albertí; Rosselló, 2003, 19). En aquest cas, el seu traçat urbà irregular es deu a l'orografia del lloc on es decidí aixecar la vila. Tenia la parròquia de Sant Llorenç, s'emancipà del terme d'Inca, ben igual que Campanet, que passà a dependre de sa Pobla (Llabrés; Rosselló, 1998, 138-139).

En aquest segle la documentació també ens aporta nombroses dades (carrers, eres, places, camins, rafals, illes, edificis, institucions...), algunes

d'elles també de tipus toponímic sobre l'evolució urbanística d'Inca; dades que permeten, igual que en el segle passat, configurar com havia crescut un nucli urbà que ja es pot considerar plenament cristià. Vet aquí l'aportació documental que en dona testimoni:

- **Carrer de Mallorca – 1313.**

L'era de na Sabatera, confrontant el celler del rei, a la sortida de la vila.

Davant la **plaça** i confrontant amb la **plaça de la Quartera**, Pere Castell comprà cases i corral a un sabater ciutadà, que sembla que estaven situades a l'illa formada pel carrer del Comerç, de l'Estrella, d'en Corró i de Bernat Salas.

- **Camí que va a Ciutat – 1315.**

- **Carrer de Valella - 1316.**

- **Convent de Sant Francesc – 1325:** fundació.

- **Camí de pobladors:** confrontant d'un tros de terra.

- **Rafal del Rei – 1328:** un tros de terra que confrontava amb el torrent (Llabrés; Rosselló, 1998, 141-142).

- **Ila de la presso; ila del rector; ila den Pere Reboyll – 1329.**

- **Ila del bayn- 1336:** probablement l'illa on s'aixeca actualment el Mercat Cobert.

- **La del saler del rey – 1336.**

- **Illa de Johan Reboll.**

- **Ila de la cort del senyor rey.**

- **Ila den Remon Verdum:** tal volta l'illa desaparegut del carrer Morey.

- **Ila del ractor**

- **Ila den Bernat Marimon:** tal vegada, l'illa formada pels carrers de Can Vidal, la Glòria, els Paraires i els Hostals.

- **Ila de lespitall.**

- **Pobla den col** (Ferretjans Llompart, 1990, 149-199).

- **Capella de Sant Bartomeu**, que confrontava amb la **síquia i camí dels Pobladors**.

- **La capella** que també confrontava amb el **camí que va a Selva i el que puja de la vila a Sant Bartomeu**.

- **Puig Borrada – 1337.**

- **Forques del pont d'Inca – 1339:** les forques per ajusticiar els condemnats s'alçaven al pont d'Inca, que era situat a l'entrada de la vila, en el camí que sortia cap a Ciutat, probablement sobre el torrent que creuava el carrer de Mallorca.

- **Església de Sant Francesc – 1341:** construcció

- **Campament de Jaume III – 1349:** a la zona de l'actual plaça d'Andreu

París i l'actual avinguda d'Alcúdia, i palissada entre Sant Bartomeu, Santa Maria la Major i Sant Francesc (Llabrés; Rosselló, 1998, 142, 217, 227, 259 i 260).

- **Primer intent d'un Call a Inca:** al carrer d'en Prats, actual carrer de Martí Metge, entre els de Sant Bartomeu i de Can Vidal. Els jueus es queixen que el lloc és insalubre i que les cases del carrer són molt velles, i estan ruïnoses.
- **Fundació efectiva del Call – 1372:** al barri de Sant Francesc, més enllà del carrer de Can Valella (Reus i Planells, 2020, 254, 255 i 258).

3. EL PAPER DE L'ESGLÉSIA

El paper que l'Església jugà en la colonització catalana de Mallorca va tenir una importància cabdal en la creació d'un nou paisatge monumental, però també amb la formació de models urbanístics, tant pel que fa als nuclis urbans ja existents com en aquells de nova creació. Així doncs, com ja s'ha dit, la conquesta cristiana de l'illa implicà, entre d'altres qüestions, la substitució de l'islam pel cristianisme. Aquest fet tengué com a conseqüència la implantació d'una àmplia xarxa religiosa, a partir de la dotació i d'una primera organització parroquial malgrat la difícil creació d'una seu episcopal, ja que no es nomenà un primer bisbe fins a 1238 (Pérez, 1961-1967, 55-56: doc. 10; Martí, 1988; Pérez, 1988), més l'establiment de diversos ordes religiosos conventuals i monàstics.

La dita xarxa religiosa va quedar conformada bàsicament per sis tipus de temples: catedralicis, parroquials, conventuals, hospitalaris, palatins i sufraganis. A Inca, la implantació religiosa va quedar ben palesa mitjançant la construcció d'una església parroquial, una d'hospitalària i dues de sufragànies durant el segle XIII, a les quals s'afegí una fundació conventual en el segle XIV.

3.1. La parròquia de Santa Maria

Com era d'esperar, la tradició inquera sosté que la mesquita va ser transformada en església. En el que no hi ha consens és en el nombre i en la seva ubicació. El debat es mou entre dos emplaçaments: el puig d'Almadrava, orònim desplaçat per l'actual de Sant Bartomeu, i l'església parroquial de Santa Maria la Major. Referent a aquesta qüestió, val a dir que fins a l'actualitat no s'ha trobat cap resta arqueològica que constati l'existència d'una mesquita en els mateixos solars on actualment s'ubiquen aquestes dues esglésies. En canvi, documentalment parlant, segons un escrit datat de 1241, Ramon Frenner era el propietari d'una mesquita que se situava a Inca, dins la porció dels Homes de Barcelona (Llabrés; Rosselló, 1998, 52, 84, 95, 96; RT, doc. 77, 43). Segons la interpretació d'aquests autors, la mesquita estaria situada dins la

vila d'Inca, i tenint en compte que la porció dels Homes de Barcelona s'estenia cap a Campanet i Búger, podríem pensar que fou aixecada en el solar de l'església de Santa Maria la Major. La possibilitat que s'ubicàs al lloc de Sant Bartomeu, conegut com a puig d'Almadrava, tendria manco credibilitat, ja que quan els documents fan referència a la zona d'Almadrava la situen dins la porció dels Homes de Tarragona (Llabrés, Rosselló, 1998, 59-60).

Pel que fa al temple parroquial de Santa Maria d'Inca, la primera notícia que sembla confirmar la seva existència és el document en què se cita el primer capellà de la vila a l'any 1242 (Llabrés, Rosselló, 1998, 90; ARM, ECR, 342, f. 161v.). Seguidament, a l'any 1245 s'esmenta el cementeri d'Inca (Llabrés, Rosselló, 1998, 90; RT. d. 124, 62). Tot i que no se cita l'església, sí que la ubica a prop del camí que va a Selva, la qual cosa possibilita el seu emplaçament a un lateral del temple o tot just darrere, indrets que a dia d'avui correspondrien al carrer de la Sirena o a la plaça d'Orient. Ara bé, com a temple parroquial, per tal que surti esmentada l'església pròpiament d'Inca, s'ha d'esperar a la butlla papal *Cum a nobis petitur*, del papa d'Innocent IV, datada del 14 d'abril de 1248, a la qual apareix l'església de *Sancte Mariae d'Incha* (Llabrés, Rosselló i Vaquer, 1998, 91; ACM, perg. 13.456).

Una de les conseqüències que tengué l'augment demogràfic del segle XIV fou que la primitiva església de Santa Maria d'Inca resultà ser insuficient per al nombre d'habitants que assolí la vila; els morabatins se xifraven en 4.600 l'any 1329 per a uns (Llabrés, Rosselló, 1998, 201) o 1.112 per altres (López Bonet, 1989, 105). Es feu necessària la construcció d'un segon temple parroquial més gran que l'anterior, tant i més quan coincidia que Inca era la vila que més tributava en els morabatins del segle XIV (López Bonet, 1989, 107). A dia d'avui es desconeix la data d'inici de les obres, però sembla que aquesta nova església fou començada devers el 1300 en estil gòtic i es conservà fins a la construcció de l'actual, de la qual es posà la primera pedra el 24 de gener de 1706 (Pieras Salom, 2018, 107). Sobre el ritme de la construcció, n'informa una làpida sepulcral del prevere Guillem Sabadell i datada el dia 3 de desembre de 1329: "Aquí jau Guillem Sabaderi prevera qui establí una capellania perpetual. Féu aquesta capela ab altart e féu-i XII aniversaris perpetuals así en la esglesia de Madona Sancta Maria d'Incha. Morí III nonas decembre en l'any de M CCC XXIX. Anima eius requiescat in pace amén" (Llabrés; Rosselló, 1998, 201).

Això indica que, en vida de Guillem Sabadell, les obres estaven prou avançades com per construir-hi una capella, la dedicada a sant Miquel, en la qual s'havia fet soterrar.

3.2. Església de Sant Bartomeu

La zona alta d'Inca, el que actualment es denomina el serral de les Monges, era coneguda a l'edat mitjana amb el nom de puig d'Almadrava, topònim que fa referència a la teulera islàmica d'Emmet Arrahin existent a la contrada d'Almadrava, a baix del puig (Rosselló Bordoy, 2007, 388). De forma popular, sempre s'ha observat la possibilitat de l'existència, durant la dominació musulmana, d'una mesquita que s'hagués ubicat al mateix solar on s'aixeca l'església del monestir de Sant Bartomeu. El cert és que aquesta és una notícia que no es pot afirmar per dues raons, una perquè no ha aparegut cap document que ho ratifiqui, i l'altra, perquè no s'ha fet cap prospecció arqueològica en aquell indret que ho hagi pogut confirmar.

Tanmateix, sí que és cert que en un document datat de dia 5 de maig de 1250 s'esmenta el puig de Sant Bartomeu d'Almadrava, una referència ha- giogràfica que indicaria tal vegada l'existència si més no d'una capella, molt probablement en una fase inicial de construcció. Amb tot, l'església cape- lla de Sant Bartomeu pròpiament dita és citada per primera vegada en una deixa testamentària l'any 1256 (Llabrés, Rosselló, 1998, 94). L'actual temple és un edifici barroc construït a partir de 1638 (Fiol, 2015, s/p), però encara es conserven algunes restes medievals de l'església primitiva: l'antic portal, l'espadanya i part del mur que tanca els peus de l'església.

3.3. Església de la Sang de l'Hospital

Els hospitals medievals cristians responien gairebé a una fórmula d'una nau única, on es trobava la zona d'estança, amb separació de sexes amb cortines o mampares i amb llits no sempre individuals; hi solia haver una capella petita i un espai addicional que tenia la funció de cuina. Generalment, es creaven a iniciativa de l'Església, però també n'hi havia d'iniciativa privada com a part de les pràctiques de caritat per a la salvació de la pròpia ànima (Contrera, 2008, 14).

La fundació de l'Hospital medieval d'Inca fou una de les primeres que tengué lloc a la Part Forana mallorquina. Concretament, la primera notícia documental que en parla és un testament datat de dia 2 de novembre de 1271 (Llabrés: Ros- selló, 1998, 96: ARM, ECR 344, f. 140v.), la qual cosa acredita la seva existència sense poder afirmar si l'obra encara estava en construcció o no. Segons afirma l'historiador Pau Cateura, la major part dels hospitals medievals constaven de tres parts principals: la sala dels malalts, la capella i el cementeri, que se solia situar en un extrem del pati o del jardí hospitalari (Cateura, 1980, 119). Pel que fa a la nostra institució hospitalària, diversos documents ens informen que constava almanco de dos edificis. Un era destinat a l'assistència dels malalts i que era una sala llarga (Fiol, 2009, 17), i és molt probable que el tipus arquitectònic emprat fos de planta rectangular dividida mitjançant arcs ogivals de diafragma

i coberta per un enteixinat a dos vessants. Aquesta era sens dubte la tipologia emprada en la major part de les sales dels hospitals medievals: Perpinyà i Gandia, del segle XIV, o Barcelona del segle XV, entre molts d'altres.

L'altre edifici era la capella o oratori hospitalari i, per la descripció acurada de G. de Berard (1983, 263), es coneix com era a finals del segle XVIII: una construcció de planta basilical dividida en cinc trams mitjançant quatre arcs ogivals de diafragma, coberta per un enteixinat de fusta a dos vessants i absis pla, que responia a la tipologia arquitectònica del gòtic primitiu, alhora que comenta que "toda la illeta antiguamente era hospedaje de enfermos". L'església original que fou bastida al segle XIII era molt més petita i tan sols tenia dos trams separats per un arc ogival de diafragma i, segons una notícia de 1580, els gremis de fusters, picapedrers i gerrers acordaren afegir tres arcades a l'oratori de l'Hospital de la vila (Quetglas, Llabrés, 1962, 11).

Fou a finals del segle XIX o molt a principis del XX quan la sala dels malalts fou arrasada per complet; en canvi, la capella de l'Hospital perdurà almanco fins a finals dels anys 20 del segle XX, ja que, en el primer viatge que Josep Pla realitzà a Mallorca el 1921, quan visità Inca esmenta les esglésies de la ciutat i fa al·lusió a l'oratori de l'Hospital (Pla, 1950, 180).

3.4. Església de Santa Magdalena

Des dels primers temps en què el cristianisme existí, moltes capelles, esglésies, santuaris o monestirs s'han construït sobre puigs arreu del món, amb la finalitat de crear espais de retir, adoració i contemplació. Al llarg dels segles han reconegut i experimentat una forta sensació d'espiritualitat a dalt de determinades elevacions, i per això han triat llocs elevats per sentir-se més a prop i poder connectar més fàcilment amb les divinitats, sense poder saber amb seguretat el perquè de triar una altura en comptes d'una altra.

A Inca se'n tenen dues manifestacions: una en el puig de Sant Bartomeu –ja comentat–, i l'altra és la capella dedicada a santa Magdalena aixecada en el segle XIII. La primera notícia que se'n té procedeix d'una deixa testamentària de 1284 (Llabrés, Rosselló, 1998, 118), i fa pensar si la construcció de l'església s'hagués iniciat entre 1240 i 1250.

Pel que fa a l'església actual, és el resultat de diverses modificacions que ha anat sofrint al llarg del temps, ja que en el segle XVI el seu estat de conservació era deplorable, i es feu necessària la reconstrucció dels arcs ogivals diafragmàtics, un l'any 1530 i l'altre l'any 1574. Malgrat aquesta reconstrucció, l'estat general del temple va seguir sent ruïnós, i al 1696 els documents afirmen com del temple tan sols quedaven les parets mestres i els arcs ogivals, atès que la major part de l'enteixinat de fusta havia passat per ull.

Cap a 1880 l'arxiduc Lluís Salvador fa una descripció del temple i esmenta l'existència d'un cor sostingut mitjançant un arc rebaixat. Entre els anys 1885 i 1900, i a l'any 1934, es va fer una altra intervenció, amb la qual va eliminar el cor, i es construí un tercer arc ogival (Tugores, 2009, pp. 116-117). Tanmateix, la darrera restauració duita a terme el 1993 li va retornar l'aspecte medieval original. El temple pertany a la tipologia d'esglésies del gòtic primitiu construïdes durant l'època de la repoblació. Presenta una planta rectangular sense capelles laterals dividida en quatre trams mitjançant arcs ogivals de diafragma que sustenten un sostre de fusta a dos vessants.

3.5. Església conventual de Sant Francesc

L'1 de gener de 1325, des d'Avinyó, el papa Joan XXII signà la butlla *Sincerae vestrae religionis*, adreçada al custodi i als frares menors del convent de Barcelona autoritzant la fundació d'un nou convent de l'orde franciscà a Inca (Llabrés, Rosselló, 1998, 215). Sens dubte, aquesta nova fundació conventual i el començament de les obres propiciaren la formació de l'actual barri de Sant Francesc, el qual s'havia iniciat dins els marc de les Ordinacions de 1300, i es té documentat el carrer de Valella a l'any 1316 (Font Jaume, 1999, 81: ARM ECR, 17, f. 159). El temple que a dia d'avui es veu és la segona església que s'aixecà entre finals del segle XVIII i principis del XIX per substituir el primitiu temple gòtic del segle XIV. Les restes medievals són molt minses; fins a l'any 1974 es va conservar el portal major del temple gòtic, desaparegut arran d'una desafortunada reforma. A hores d'ara, tan sols resten una sèrie d'arcs ogivals situats damunt les voltes de les capelles actuals del costat de l'Evangeli, els quals servien per comunicar els espais situats a sobre de les antigues capelles gòtiques de l'església.

Tanmateix, gràcies a les descripcions fetes per G. de Berard se sap que es tractava d'un edifici de planta basilical de forma rectangular d'una sola nau de cinc trams dividits per arcs ogivals, que sustentaven un enteixinat de fusta a dos vessants, amb capelles laterals cobertes de volta de creueria. No pertany, per tant, a tipologia de l'església franciscana que solien seguir les esglésies dels ordes conventuals i que es va estendre primer per terres occitanes i, després, pels diferents territoris de la Corona d'Aragó.

4. L'YLA DEL BAYN (1336)

Al morabatí inquer de l'any 1336,⁴ hi apareix un llistat de 70 illes que conformaven la vila en aquella època (Feretjans Llompart, 1990, 87), d'entre els quals en destaca una que rep el nom d'*Yla del Bayn*. Aquesta illa apareix esmentada entre

4 El morabatí era un impost sobre el monedatge que es pagava cada set anys de vuit sous de moneda del Regne de Mallorca, que s'havia de fer efectiu a la procuració reial per part dels veïns que tenien un patrimoni de deu lliures o més en moneda de Mallorca (Miralles, 1994, 22).

l'*Illa den Bartomeu Parayo* i l'*Illa del Saler del Rey*, la qual cosa pot ajudar a esbrinar la seva ubicació dins l'entremat urbà medieval inquer. Com es veu al llarg de la llista d'illes, aquestes rebien el nom o bé d'un ciutadà o bé d'algun edifici o institució destacada que s'hi ubicàs. Així és té l'illa del Celler del Senyor Rei, l'illa de l'Hospital i l'illa de la Cort Reial.

D'aquesta manera, és possible que aquesta *Yla del Bayn* fes referència a un bany o banys de caràcter públic. Ara bé, s'ha de tenir en compte que a les viles i ciutats medievals on hi havia banys aquests podien ser àrabs, jueus o bé cristians. Per tant, en el cas d'Inca, quins d'aquests tres eren?

A un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, Mestre Racional, 791) que conté les actes notarials de la incautació dels béns comuns de l'Aljama de Mallorca entre el 24 de gener i el 2 de juliol de 1392, s'hi esmenten una sinagoga, dos banys i un cementeri, indrets aquests indiscutiblement pertanyents a la comunitat jueva. Pel que fa als banys, el primer que s'esmenta se situa annex a la sinagoga; per tant, es tracta del micvè o bany ritual: "balneo contiguo impius scole confrontate ex parte una cum via publica, ex parte alia cum hospicio dicte Johannis Bennasser et duabus partibus cum scola impius calli" (ACA, RP, MR, 791, ff. 164-165). Ara bé, acte seguit, se n'esmenta un altre que està acompanyat d'un hort i també se situa a l'interior de la vila, però els seus confrontants permeten diferenciar-lo del micvè abans esmentat: "balneo scito intrus villam Inche confrontaato ex uma parte cum carrariam publica et ex alia parte cum torrente et ex alia parte cum hospicio Bernardi Saura et ex alia parte cum hospicio Guillermi Rubiola" (ACA, RP, MR, 791, f. 165).

En aquest cas, cal pensar en un bany jueu d'ús públic, destinat a la higiene comuna. S'ha de tenir en compte que tant la sinagoga amb el micvè com el bany jueu públic havien d'estar situats dins el perímetre del call, el qual quedà aproximadament estipulat quan el rei Pere IV feu donació dels terrenys a l'any 1353 (Reus, 2020, 256-257). Per altra banda, si es consideren els confrontants del bany públic, es veu que limita amb un carrer públic, amb el torrent i amb les cases de Bernat Saura i de Guillem Rubiola. El torrent més proper és sens dubte el de Can Tabou i el carrer límit del call per aquell costat és el de Sant Francesc. Per això, s'ha de pensar que aquest bany públic dels jueus podria haver estat situat a l'illa de cases actualment formada pels carrers de Sant Francesc, Olm, Rector Rayó i Virtud.

Pel que fa a l'*Yla del Bayn* que apareix a 1336, ha d'estar situada entre l'*Yla den Bartomeu Parayo* i l'*Yla del Saler del Senyor Rei*. De la primera, se'n desconeix la ubicació, però en canvi de la segona hi ha una ubicació més plausible, i seria la que actualment està formada pels carrers de Jaume Armengol, la Murta, Sant Francesc i la Pau, ja que en un document de dia 1 de maig de 1313 diu

que confrontant amb el Cellar del Rei, Bernat Maimó s'establí un pati, per edificar-hi segurament el que es deia *l'era de na Sabatera*, a la sortida de la vila (ARM, AH, 1, f. 116v; Llabrés; Rosselló, 1998, 141). Així doncs, fora possible que *l'Yla del Bayn* fos a la que actualment s'aixeca el Mercat municipal.

Arribats a aquest punt, la pregunta que se'ns planteja és la següent: si ja existien uns banys públics jueus situats dins el recinte del call, aquest altre bany era àrab o cristià?

No és gens estrany que a l'edat mitjana algunes de les ciutats i viles de la Corona d'Aragó disposassin de banys públics. La tipologia arquitectònica dels banys musulmans medievals fou totalment aliena als estils cristians medievals, sobretot al gòtic, si bé s'hi podia veure alguna influència dels banys islàmics.

Pel que fa a Mallorca, el *Llibre del Repartiment* confirma l'existència de cinc banys àrabs a Madina Mayurqa, de dos dels quals es coneix la ubicació els banys d'en Renovard i els banys d'en Granada (Zaforteza, 1932, s/p), aquest darrer desaparegut al segle XVI transformat en saboneria, i se'n conserven uns altres situats al carrer d'en Serra (Fontanals, 1983, 512-513), que també acabaren en saboneria. A la Part Forana, a Sòller se'n tenen uns clarament de segle XIII i musulmans (Pérez Pastor, 1991, 35).

Pel que fa a Inca, el tema dels banys medievals fou exposat per primera vegada en una comunicació anterior (Reus Planells, 2023, pp. 257-258), i ja s'hi afirmava que aquesta denominació bé podia deure's que fossin d'època islàmica i que el topònim que havia quedat fossilitzat, o que els cristians els seguien usant. La hipòtesi d'uns banys a Inca es reforça pel fet d'estar situats a l'illa que ara alberga el Mercat municipal (Reus Planells, 2014, p. 147) i el *sūq* de l'antiga *qa'ria*, ambdues edificacions sobre l'eix de comunicacions principal.

5. A MANERA DE RESUM

El que es desprèn de tot el que s'ha dit fins aquí és que la vila cristiana d'Inca va néixer a partir de la *qa'ria* i que s'aprofitaren estructures existents tal com estaven, o adaptant-les a les exigències d'una nova societat amb interessos ben diferents als de la musulmana. Aquesta consolidació es pot considerar que es va dur a terme en dues fases, a les quals s'ha donat uns anys d'inici i de conclusió purament indicatius.

5.1. Primera fase (1232-1299)

Tal com es reflecteix en la figura 1, el creixement del nucli original entre 1232 i 1300 es veu més accentuat cap al sud, en direcció al Mercat (d), que no sem-

bla que canvià l'antic emplaçament, mentre que per l'est el que destaca és l'antiga zona de gerrerries musulmanes. En ambdós indrets de creixement la direcció predominant determinarà l'expansió durant el segle XIV.

Interessa observar com els centres de poder i de control ocuparen ràpidament el vell nucli musulmà. No es comentaran tots, però n'hi ha alguns als quals s'ha de posar un cert esment pel que suposen quant al desenvolupament de vila en no pocs aspectes.

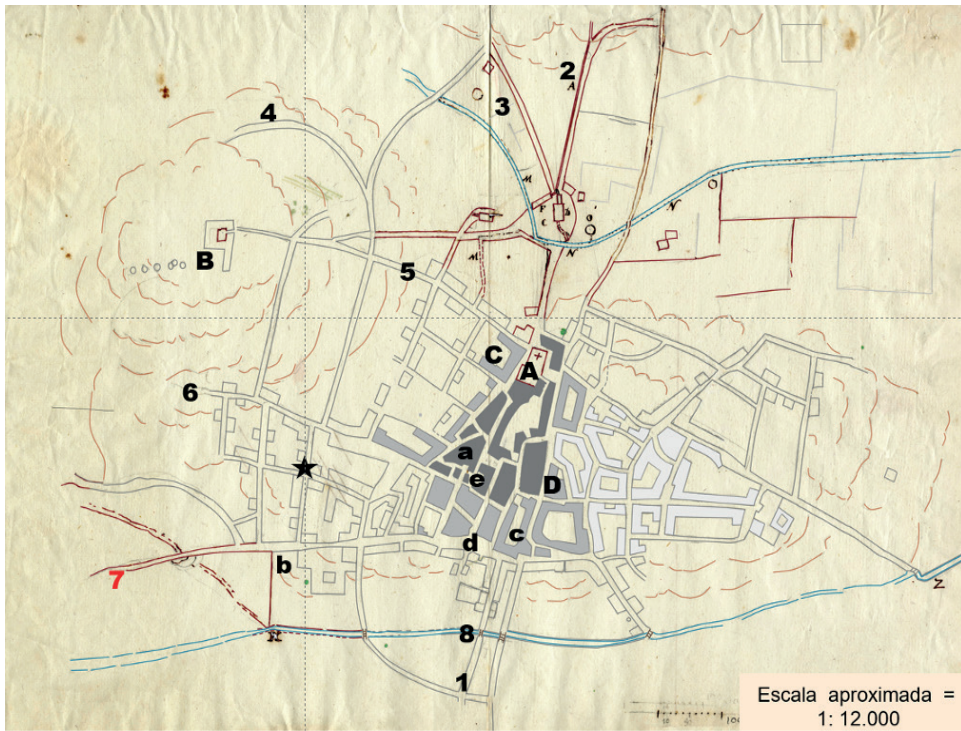
Una primera ullada al plànol posa de relleu que les zones del primer creixement foren tres: cap a l'est, cap a l'oest i, sobretot, cap al sud. Aquest darrer apareix com el més extens, i el dit desenvolupament s'ha d'atribuir a la proximitat del Mercat (d), ja que sembla que no mudà de lloc de celebració des de l'època musulmana i constituïa un bon pol d'atracció; a això se sumava la proximitat a la via de comunicació amb Ciutat de Mallorca (8), únic punt on s'especifica l'existència d'un pont per travessar el torrent de Can Tabou.

La principal institució política a ressenyar és la representant del poder polític, i és la Cort del Senyor Rei (a), ubicada a la part oest i en una illa de les antigues, però s'ha de pensar que les porcions que no eren de jurisdicció reial devien comptar amb alguna petita cúria en què dirimir els seus assumptes i qüestions. A prop de la Cúria Reial, s'hi troba la plaça de la Quartera (e), el lloc on es depositava el blat i altres cereals, així com els llegums procedents dels drets reials (delme, tasca, cens...) que no es pagaven en efectiu. Una part del que s'havia recaptat servia per assegurar l'abastament públic d'aquests productes essencials –sobretot el blat–, principalment en anys de fretura. A la vegada, era la institució que regulava els preus. La Quartera, present en els nuclis urbans amb un mínim de desenvolupament, va ser de les primeres institucions a ser creades, possiblement durant el primer govern de l'infant Pere de Portugal (1232-1244), i la d'Inca és una d'elles. Ho demostra que un dels fets que marcaren els aldarulls de 1243-1244 contra l'administració de l'infant fou la seva destrucció i l'assalt al celler que s'estava construint (Llompert, 2005, 8). En relació amb els cereals, també hi havia una Era del Rei (b) a l'extraradi, comprensible per la necessitat d'espai i per l'existència d'un rafal en poder del monarca a jutjar pel nom del rei a la zona.⁵

El celler del Rei (c) i el del Senyor Bisbe (D) s'han d'atendre conjuntament. Ambdós se situaren a l'est, a illes del primer eixample, estratègicament devora la via principal on s'ajuntaven els camins de Ciutat des del sud (1) i el de Pollença/Alcúdia des del nord (2). Una de les raons d'optar per noves construccions tal vegada es degui que l'elaboració i l'emmagatzematge del vi eren

---

5 La toponímia del carrer dit "del Rei" en aquella zona així ens ho recorda.

EDIFICIS RELIGIOSOS	EDIFICIS CIVILS	CAMINS	ALTRES
A: Santa Maria la Major B: Sant Bartomeu C: l'Hospital D: Celler del Bisbe	A: Cort del Senyor Rei b: Era del Rei / Rafal del Rei c. Celler del Rei d: plaça del Mercat e: plaça de la Quartera	1: de Ciutat 2: de Pollença 3: que va a la Font 4: de Selva 5: que puja a Sant Bartomeu 6: d'Almadrava 7: de Mancor 8: Pont d'Inca	★ Pobla d'en Col [sic]

Figura 1. L'exemple de la vila d'Inca, 1232-1299.

activitats poc o gens practicades pels musulmans,⁶ per la qual cosa no hi devia haver els edificis adequats. El cas és que l'expansió de la vinya fou ràpida i amb bones collites, essent Inca un dels indrets destacables per la seva producció. Cap al tombant de segle, el comerç del vi anava a l'alça. Les vinyes varen ser un dels elements significatius del canvi del paisatge agrari de Mallorca. Els ceps plantats en els anys immediats a la conquesta, tan aviat com propiciaren bones collites, convertiren el vi en un dels primers productes comercialitzats fins i tot de cara l'exterior. La producció d'Inca fou durant anys la segona de l'illa, i representava gairebé el 25 % de les rendes que en treia la fiscalitat reial.

6 Si bé el *Qu'ran* recomana no beure vi, els musulmans cultivaven vinyes per obtenir raïm, vinagre i panses.

Els preus no trigaren a duplicar-se, i en dos moments, entre els anys 1250-1253 i 1273-1278, augmentaren pràcticament el triple (Soto, 2013; Soto, 2014).

Pel que fa al poder eclesiàstic, al marge de l'existència més o manco primerenca de Sant Bartomeu (B) i la de Santa Magdalena, el que s'ha de destacar és la parròquia Santa Maria la Major (A). No és només per la cura espiritual, sinó pel paper fonamental que tenia tota institució religiosa a l'hora de fixar i aglutinar una població dispersa, reorganitzar el territori i consolidar-ne el control (Bernat, Serra, 1997). En el cas de Mallorca, no debades el terme *parròquia* substituï el de *districte* de la divisió territorial musulmana, i durant molt de temps serví no sols com a indicador d'una demarcació religiosa, sinó també municipal. Com a instal·lació religiosa, no es pot deixar de banda l'existència de l'Hospital (C), ja que és un dels primers a fundar-se a la Part Forana. S'instal·la al nord, en una illa de nova creació. L'emplaçament respon a la lògica, atès que entre ambdós edificis es trobava el fossar parroquial.

Tot plegat demostra que el creixement d'aquesta primera fase va ser més aviat minso, tot aprofitant-se majoritàriament les construccions existents. Una part es dedicaren a ens de poder, mentre que les altres s'anaren adjudicant a beneficiaris dels diferents porcioners. No es disposa de dades per resseguir com fou aquest procés. Només unes notícies d'entre els anys 1249-1253 informen d'una sèrie d'establiments que afectaren un conjunt de construccions 'sarraïnesques' i que eren objecte de la transacció sense que aparentment se'ls hagués transformat de manera radical (Rosselló Vaquer, 2001, 36). Encara que no es puguin identificar a quines illes corresponien ni quantificar-los, suggereixen que en aquells moments encara hi havia immobles disponibles i que, abans de dur endavant noves construccions, l'esforç se centrà a consolidar el nou poder.

5.2. Segona fase (1300-1325)

La figura 2 mostra amb prou claredat de quina manera el desenvolupament d'Inca com a vila es donà en el segle XIV. No s'ha d'oblidar que, fins a l'any 1300, l'expansió urbana de les viles s'havia deixat a l'atzar d'un creixement urbà en mans dels habitants i sense que les autoritats hi intevenguessin excessivament. Això canvià a partir de 1300 quan Jaume II començà a regular amb les Ordinacions les viles ja existents, per tal de potenciar les dinàmiques econòmiques i socials. Inca no va ser una de les afectades. Els indicadors tanmateix apunten cap a un creixement demogràfic que accelerà la parcel·lació i els traspassos freqüents en resposta al creixement demogràfic en comparació amb altres viles.

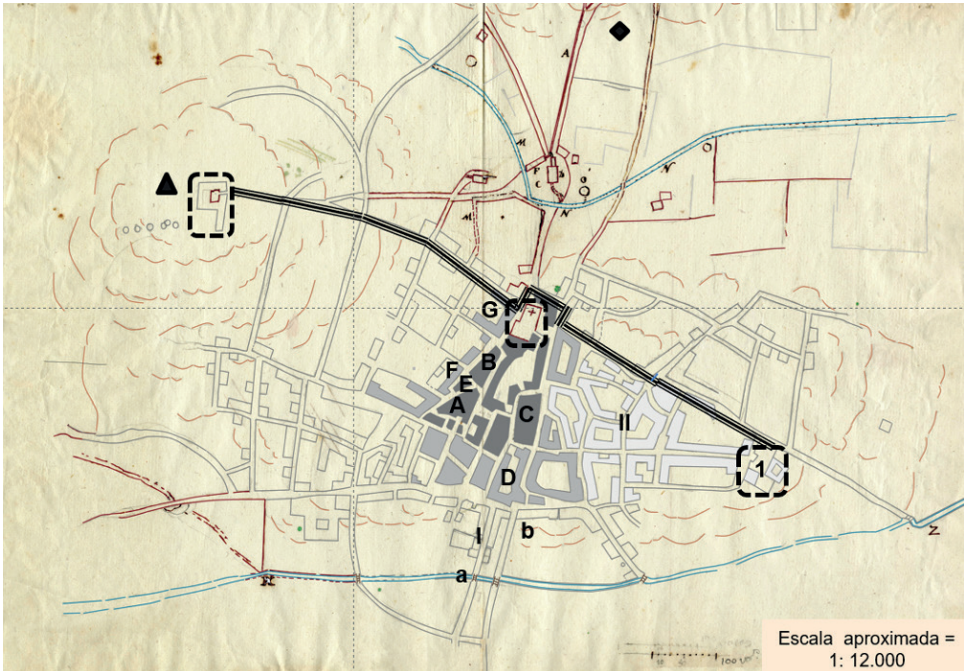
En el plànol s'evidencia com les línies d'evolució urbana sembla que estaven bastant ben definides ja a finals del segle XIII, encara que no totes elles foren considerades. Així com el mercat havia determinat l'aparició d'illes al sud i sembla que a la part oest, l'expansió cap a aquests sectors quedà aturada possiblement perquè aquesta s'havia de fer en el coster del puig de Sant Bartomeu.

Així doncs, les ampliacions que s'emprengueren en el segle XIV optaren per fer-ho cap a l'est, on en època musulmana s'emplaçava el barri dels gerrers. Aquesta opció es posa de manifest amb l'aparició del carrer de Can Varella amb la connotació de poblament antic que té aquest topònim. Molt possiblement, tota la zona que l'envolta es caracteritzava per edificacions disseminades que, d'alguna manera, ja havien marcat una parcel·lació. Per aquesta raó, l'erecció del convent de Sant Francesc (1) no fa més que confirmar la tendència a l'actuar com a pol d'atracció urbanística.

Les novetats en comparació amb el segle XIII no són gaires, però sí prou dignes de tenir-se en consideració. La primera d'elles és que aparegui una *Yla dels Banyes*, cosa que ja s'ha comentat, però sobre la qual no està de demés insistir, sobretot en un context en què les societats cristianes no solien edificar-ne de nous i sí aprofitaven els que ja existien. No és que el seu ús fos aliè a les gents del moment, sinó que, a més a més, eren generadors de rendes. El que passa és que despertaven una certa desconfiança entre els benpensants perquè en ells, a més d'oferir la neteja del cos, s'hi solia practicar la prostitució en una forma de bordells més o manco encoberts, una mala fama que sovint provocà la seva desaparició. Així succeí a València, per exemple. Es tracta d'un fenomen general a tot Europa àmpliament documentat des de fa temps (Rossiaud, 1986). No vol dir això que aquest fos el cas d'Inca, però la seva situació estratègica en un nus de comunicacions i la dinàmica de gents de pas que implicava ho fa versemblant.

Una altra innovació al respecte del segle XIII es relaciona amb el tema de la justícia. Es tracta de l'*ila de la Presso* (A), nom que degué conèixer amb el de l'*Yla de la cort del Senyor Rei* per ser on estava; d'altra banda, les Forques del Pont (a), lloc de les execucions públiques i on se solien exhibir els cossos dels executats, i d'aquí que s'alçassin a indrets de trànsit com el carrer de Mallorca, nom amb què ja es coneixia el tram del camí de Ciutat de Mallorca més proper a la vila.

Inca no compta amb murada, a diferència d'altres com Santanyí. Una de les raons que ho justifica és que la seva posició lluny de la costa la tenia a recer d'atacs. Amb tot, en circumstàncies d'excepció sí que, en certa manera, es va fortificar. Així succeí a 1349 quan les tropes de Jaume III, en el seu intent

ILLETES	CARRERS	ALTRES	1349
A: de la Presó	I: de Mallorca	a: Forques del Pont	◆ Campament de Jaume III
B: del Rector	II: de Can Valella	b: Era de na Sabater	Palissada
C: del Bany	EDIFICIS RELIGIOSOS	RELLEU	Esglésies bastió
D: del Celler del Senyor Rei	1: convent de St. Francesc	▲ Puig de Sant Bartomeu d'Almadrava	
E: d'en Ramon Verdum			
F: d'en Bernat Marimon			
G: de l'Hospital			

Figura 2. Segona eixample de la vila d'Inca, 1300-1325.

de recuperar la Corona de Mallorca, acamparen al nord de la vila, al camí de Pollença.⁷ En aquesta ocasió, es bastí una palissada des de l'església de Sant Bartomeu fins al convent de Sant Francesc, que juntament amb Santa Maria la Major es constituïren en bastions. Més que defensiu, el seu paper va ser dissuasiu, ja que el monarca va fer aixecar el campament renunciant a l'atac.

7 El campament militar de Jaume III fou aixecat a l'indret on actualment es troba la plaça d'Andreu París, a l'avinguda d'Alcúdia. Vegeu: Gual Truyol, 1996, 42.

REFERÈNCIES

- Albertí, J.; Rosselló, R. 2003. *Història de Selva*. Ajuntament de Selva. Selva.
- Barberí Santceloni, J. 1807. *Apéndice Histórico de la villa de Inca*. Imprenta de Melchor Guasp. Palma.
- de Berard, G. 1983. *Viaje a las Villas de Mallorca, 1789*. Ajuntament de Palma, Palma.
- Bernat i Roca, M.; Serra i Barceló, J. 1997. "Espacios sagrados y comunidades rurales: algunas hipótesis sobre colonización y sagreras en Mallorca (siglos XIII-XIV)". *Boletín de Arqueología Medieval*, 11. Ciudad Real, 157-206.
- Bernat i Roca, M.; Serra i Barceló, J. 2005. "Per minyons ensenyar". Les escoles de gramàtica de Montis-sion de Porreres, Randa i Santa Magdalena (Mallorca, segles XIII-XVI)". *I Jornades d'Estudis Locals de Porreres*. Ajuntament de Porreres. Porreres, 55-68.
- Cateura Bennàsser, P. 1980. "Hospitales foráneos de Mallorca (siglos XIII-XV)". *Mayurqa. Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, n.º. 19. Universitat de les Illes Balears, Palma, 113-124.
- Cateura Bennàsser, P. 2002. *Jaume II i les Ordinacions de 1300*, Consell de Mallorca, Departament de Cultura, Palma.
- Contrera Mas, A. 2008. "Asistencia hospitalaria en Mallorca bajomedieval, siglos XII-XIV". *Medina Balear*, 23, 2. Palma, 14-22.
- Durliat, M. 1962. *L'art dans le royaume de Majorque. Les débuts de l'art gothique en Roussillon, en Cerdagne et aux Baléares*. Privat, Éditeur. Toulouse.
- Ferretjans Llompert, A. 1990. *Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV*. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Fiol i Tornila, P. 2015. "Temple actual del Monestir". *Butlletí Informatiu Sor Clara Andreu*, n.º 79. Monges Jerònimes del Monestir de Sant Bartomeu d'Inca. Inca, s/p.
- Font Jaume, A. 1999. "Nòtules de toponímia llatina preislàmica. Compost i derivats de villa a Mallorca". *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana (BSAL)*, 55 Palma, 65-84.
- Fontanals, R. 1983. "Els banys de Ciutat de Mallorca (s. XIII-XIV)". *BSAL*, 39. Palma, 511-516.
- Fuster, G. 2006. *Història de Manacor*. Lleonard Muntaner, Editor. Palma.
- Gual Truyol, S. 1996. *Antiguas historias de Inca*. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Kirchner, H. 1999. "Una mezquita en Sa Nitja (Menorca)". *II Congreso de Arqueología Peninsular, vol. 4: Arqueología romana y medieval*. Universidad de Alcalá de Henares. Alcalá de Henares, 691-694.
- Llabrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998. *Inca en la història, 1229-1349*. Ajuntament d'Inca. Inca.
- Llibrer Escrig, A. 2003. "De la mesquita a l'església: la construcció de l'església de la Sang de Llúria". *Archivo de Arte Valenciano*. València, 84, 5-17.
- López Bonet, J. F. 1989. *La riquesa de Mallorca al segle XIV (Evolució i tendències econòmiques)*. Palma.

- Marquès, J. [et al.]. 1994. *Els Banys Àrabs de Girona*. Consell Comarcal del Gironès. Girona.
- Miralles i Monserrat, J. 1994. "Entorn de l'impost del monedatge d'Inca del 1329", *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Ajuntament d'Inca. Inca, 21-33.
- Mora i Pons, V. 1994. "Els Banys Nous de Barcelona". *LAMBAD. Estudis d'Art Medieval*. Vol. VI 1991-1993. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 27-40.
- Llompарт Moragues, G. 2005. "L'infant Jaume y la rabia de los pobladores de Mallorca (ca. 1268)". *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics i Històrics*, 15. Palma, 7-25.
- Negre, J. [et al.]. 2022. "La mezquita del fortín emiral del Tossal de la Vila (Castellón). Secuencia estratigráfica y diseño arquitectónico de un edificio religioso rural en los albores del islam andalusí". *Lucentum*, Online First, 1-19.
- Pérez Martínez, L. 1961-1967. "Documentos conservados en los registros vaticanos relativos al primer pontificado de Mallorca (1230-1266)". *BSAL*, 32, 48-66.
- Pérez Martínez, L. 1988. "Els difícils inicis de l'Església de Mallorca". Llabrés i Martorell, P. J.; Martí i Bonet, J. M. [a cura de]. Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat. Miscel·lània commemorativa del 750è Aniversari de la Restauració del Bisbat de Mallorca. *Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, núm. 5. Barcelona/Ciutat de Mallorca, 76-86.
- Pérez Pastor, P. 1991. "Les mesquites i els banys de Sóller (segles XIII-XIV)", *BSAL*. Palma, 47, 29-60.
- Pieras Salom, G. 2018. *La construcció del temple de Santa Maria la Major d'Inca (1703-1838)*. Lleonard Muntaner, Editor. Palma.
- Pla, J. 1950. *Guía de Mallorca, Menorca e Ibiza*. Ediciones Destino, S.L. Barcelona.
- Quetglas, B.; Llabrés, P. 1962. *Cofradías Gremiales de Inca. Siglos XV- XVII*. Palma.
- Reus Planells, G. A. 2014. "L'art gòtic a Inca. Arquitectura religiosa", *XIV Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca. Inca, 141-160.
- Reus Planells, G. A. 2017. *L'arquitectura religiosa en els antics territoris de la Corona de Mallorca, segles XIII-XIV. Un estudi de paisatge monumental*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra [tesi doctoral].
- Reus Planells, G. A. 2020. "El barri jueu d'Inca (Mallorca). Urbanisme i arquitectura del call (1346-1391)", a *Els jueus a les Balears. Presència, expulsió i repressió*. XXXVI Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Balearics, Palma, 251-266.
- Reus Planells, G. A. 2023. "Noves aportacions sobre el patrimoni medieval civil inquer i la seva protecció". *XXIII Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca. Inca, 243-266.
- Riu Barrera, E. 2003. "Tipus i evolució de les cases urbanes". *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 146-231.
- Rosselló Bordoy, G. 2007. *El Islam en las Islas Baleares. Mallorca musulmana según la Remembrança... de Nunyo Sanç y el Repartiment... de Mallorca*. Universitat de les Illes Balears. Mallorca, 2007.

Rosselló Vaquer, R. 2000. *Noticiari de Santanyí*. Ajuntament de Santanyí. Mallorca.

Rosselló Vaquer, R. 2001. *El rei en Jaume II de Mallorca i el seu temps (documentari)*. Felanitx.

Rossiaud, J. 1986. *La prostitución en la Edad Media*. Ed. Ariel, Barcelona.

Sastre Moll, J. 2004. "Palaus rurals a Mallorca: la reestructuració del palau de Sineu (1309)", *BSAL*, 60. Palma, 63-100.

Soto i Company, R. 1980. "Mesquites urbanes i mesquites rurals a Mayurqa". *BSAL*, 37, 113-135.

Soto Company, R. 2013. "La vinya a Mallorca després de la conquesta catalana: un conreu de colonització feudal". *Jornades d'estudi: De la vinya a la fassina. Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya*. Esplugues de Llobregat. URL: https://docplayer.es/111817435-La-vinya-a-mallorca-despres-de-la-conquesta-catalana-un-conreu-de-colonitzacio-feudal-ricard-soto-ub-juliol-2013.html#google_vignette [Consulta: Novembre de 2023].

Soto Company R. 2014. "L'organització agrícola de les noves terres a Mallorca i el paisatge rural". Ferrer Mayol, T. [Coord.]. *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I. Memòries de la secció Històrico-Arqueològica*, 91, vol. 2. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 457-483 i 274-275.

Tugores Truyol, F. 2008. "L'oratori de Santa Magdalena de Puig d'Inca (s. XIII). Transformació, restauracions i pèrdues patrimonials (1885-1934)". *BSAL*, 64, 359-374.

Tugores Truyol, F. 2009. "Restauració de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca i pèrdues patrimonials (1885-1934)". *IX Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca. Inca, 115-126.

Zaforteza y Musoles D. 1932. "Ciutat". Imprenta de la Hija de J. Colomar. Palma de Mallorca, s/p [conferència].